

Борщ К. К.*кандидат соціологічних наук, доцент,**доцент кафедри психології**ДВНЗ «Ужгородський національний університет»**ORCID: 0000-0002-3310-9315*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF ADOLESCENT CONFLICT BEHAVIOR

Стаття присвячена науковому аналізу проблеми конфліктної поведінки особистості з особливим акцентом на підлітковому періоді розвитку. У сучасному суспільстві спостерігається чітка тенденція до посилення соціальної напруженості та виникнення різноманітних конфліктних ситуацій у різних сферах людської діяльності, що зумовлює актуальність даного дослідження. У підлітковому віці проблема конфліктності набуває особливого значення, оскільки цей етап характеризується інтенсивним розвитком особистості, фізіологічними змінами та психологічним переходом від дитинства до дорослості, що часто супроводжується віковими кризами та внутрішніми суперечностями. У дослідженні підкреслюється, що конфлікт може виконувати як конструктивну, так і деструктивну функції: він може виступати джерелом розвитку особистості та вдосконалення соціальних навичок або ж призводити до дезорганізації.

Емпірична частина дослідження була проведена на базі Ужгородського ліцею «Лідер» за участю 43 учнів 8–9 класів. На діагностичному етапі було використано методики Д. Джонсона та Ф. Джонсона, а також тест К. Томаса для визначення домінуючих стратегій розв'язання конфліктних ситуацій. Згідно з отриманими результатами було встановлено, що більшість учнів (42–44% вибірки) віддають перевагу стратегії «Співробітництво». Дослідження виявило, що підлітки у цій вибірці рідко схильні до повного уникнення конфліктів або пасивного пристосування, оскільки вони надають пріоритет збереженню позитивних стосунків із однолітками паралельно з досягненням власних цілей. Другим за частотою вибору став «Компроміс» (26–28%). Результати свідчать про те, що сучасні підлітки загалом схильні до конструктивних дій, намагаючись знайти альтернативні рішення, які враховують інтереси всіх сторін, що конфліктують. У статті зроблено висновок, що конфлікт слід розглядати не лише як негативне явище, а як простір можливостей для формування нових культурних зразків взаємодії, що допомагають долати суперечності та встановлювати стабільні норми соціального співіснування. Отримані дані можуть бути використані практичними психологами та педагогами для розробки програм розвитку конфліктологічної компетентності молоді.

Ключові слова: конфлікт, конфліктна поведінка, особистість, підлітковий вік, стратегії розв'язання конфліктів, співробітництво, компроміс, міжособистісна взаємодія, конструктивні функції конфлікту.

The article is devoted to the scientific analysis of the problem of conflict behavior of the individual, specifically focusing on the adolescent period. In modern society, there is a clear trend towards increased tension and the emergence of various conflict situations in various spheres of human activity. In adolescence, the problem of conflict becomes particularly important, as this stage is characterized by intense personality development and the transition from childhood to adulthood, often accompanied by crises. The study emphasizes that conflict can perform both constructive and destructive functions, acting as a source of personality development or leading to interpersonal disruption.

The empirical part of the study was conducted on the basis of the Uzhhorod Lyceum "Leader", involving 43 students of grades 8–9. The diagnostic stage used methods by D. Johnson and F. Johnson, as well as K. Thomas, to determine strategies for resolving conflict situations. According to the results, it was found that the majority of students (42–44%) prefer the "Cooperation" strategy. The study revealed that adolescents in this sample rarely tend to avoid conflicts or yield, as they prioritize maintaining positive relationships while achieving their goals. Compromise was the second most frequent choice (26–28%). The results indicate that adolescents are generally inclined towards constructive actions, trying to find alternative solutions that take into account the interests of all conflicting parties. The article concludes that conflict should be viewed as a space of opportunities for forming new cultural patterns of interaction that help overcome contradictions and establish norms of social coexistence.

Key words: conflict, conflict behavior, personality, adolescence, conflict resolution strategies, cooperation, compromise, interpersonal interaction, constructive functions of conflict.

Постановка проблеми. У зв'язку із реаліями сучасного суспільства дедалі більше уваги привертає проблема дослідження конфліктної поведінки особистості. Відмічається тенденція посилення напруженості та виникнення різноманітних конфліктних ситуацій у різних сферах людської діяльності. Таким чином, важлива роль у сучасному суспільстві відводиться проблемі конфліктності. Конфлікти можуть

бути як деструктивними, так і бути джерелом розвитку особистості у міжособистісній взаємодії.

У підлітковому віці проблема конфліктності набуває особливого значення. Адже даний віковий етап характеризується інтенсивним розвитком особистості, переходом від дитинства до дорослості, який супроводжується кризами. Помітні прояви внутрішніх суперечностей розвитку та напруженості

міжособистісної взаємодії. У вирішенні конфліктів у підлітків часто помітні деструктивні тенденції. Конструктивне чи деструктивне вирішення конфлікту залежить від того, яку стратегію чи стиль поведінки в конфлікті обирають для себе сторони конфлікту

Можемо зазначити, що актуальним є визначення факторів, що сприяють засвоєнню конструктивних способів вирішення конфліктних ситуацій підлітками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання конфліктності розглядалося у працях таких вчених, як К. Томас, Р. Кілмен, М. Корнев, О. Чала та інших. Дослідники вивчають конфліктність як інтегровану якість особистості, що залежить від темпераменту, соціального досвіду та емоційного стану.

Мета статті. Визначення факторів та емпіричне дослідження стратегій поведінки підлітків у конфліктних ситуаціях для виявлення тенденцій до конструктивного чи деструктивного розв'язання протиріч.

Виклад основного матеріалу. Конфліктність у психології прийнято розуміти або як суто особистісну властивість, або як зовнішньо-внутрішнє утворення, характерне для процесу спілкування й взаємодії між людьми.

Окрема частина досліджень виявляє чинники конфліктності, при цьому, як правило, йдеться про загострення проявів конфліктності у міжособистісних взаєминах. Поряд з тим, що сама людина впливає на рівень конфліктності соціальної групи, зовнішні впливи на особистість (з боку батьків, менеджера, лідера тощо) спроможні провокувати її конфліктні прояви. Дослідники встановили низку властивостей особистості різного рівня (темпераменту, досвіду, спрямованості тощо), що корелюють із її схильністю до конфліктів [2].

Конфліктність можна визначити інтегрованою якістю особистості, що є сукупністю компонентів і виявляється в потребі пошуку конфліктних ситуацій, яка характеризує особистість, з одного боку, нездатною прийняти точку зору опонента і знайти конструктивне рішення для запобігання переростання конфліктної ситуації в інцидент (деструктивна функція конфліктності), а з іншого – прояв конфліктності сприяє актуалізації соціальної сміливості, комунікативних та організаторських схильностей суб'єктів спільної діяльності (конструктивна функція конфліктності). Отже, конфліктність особистості може виконувати як конструктивну, так і деструктивну функції [1].

Залежно від орієнтації особистості на досягнення своїх власних цілей або на цілі партнера, К. Томас, Р. Кілмен, Дж. Мутон та Р. Блейк визначають п'ять стилів поведінки, можливих у конфліктній ситуації: конкуренція, пристосування, уникнення, співробітництво, компроміс. Стиль поведінки у конфлікті має вирішальне значення для подальшого розвитку та завершення конфлікту. Дослідники вважають, що ретельно підібраний стиль поведінки у конфлікті, а також врахування стилю поведінки інших людей,

є передумовою для конструктивного вирішення будь-якого конфлікту [5].

На думку О. Чалої, конфліктна особистість характеризується значною конфліктогенністю, що має глибоко внутрішню детермінацію, яка негативно впливає на всі аспекти життєдіяльності людини та її міжособистісну взаємодію. Конфліктність визначається як перманентна риса особистості, яка акумулюється її природними задатками і соціальним досвідом. При цьому, як відзначає О. Чала, конфліктність особистості формується внаслідок комплексної дії різних детермінант – особистісних (темперамент, рівень агресивності, рівень домагань, актуальний емоційний стан, акцентуація характеру і т.д.), соціально-психологічних (соціальні установки, цінності, ставлення до опонента, спрямованість у взаємодії «на себе» тощо), а також соціальних факторів, зокрема умов життя і діяльності, соціального оточення, загального культурного рівня [6].

Особистісним фактором виникнення конфліктів є рівень конфліктності особистості. Коли цей рівень високий, говорять про конфліктну особистість, яка схильна до конфліктних взаємин. Узагальнюючи дослідження психологів, можна сказати, що до таких якостей можуть бути віднесені такі, як: неадекватна самооцінка своїх можливостей і здібностей, яка може бути як завищеною, так і заниженою. У тому й іншому разі вона може суперечити адекватній оцінці оточуючих – і ґрунт для виникнення конфлікту готовий; прагнення домінувати будь-що, де це можливо і неможливо; консерватизм мислення, поглядів, переконань, небажання подолати застарілі традиції; зайва принциповість і пряmlinійність у висловлюваннях і думках, прагнення сказати те, що є, на погляд особи, правдою, іншому в очі, незважаючи ні на що; певний набір емоційних якостей особистості. Конфліктологи виділяють декілька форм конфліктної поведінки, які проявляються залежно від індивідуального рівня конфліктності особистості: активно-конфліктна поведінка (виклик); пасивно-конфліктна поведінка (відповідь на виклик); конфліктно-компромісна поведінка; компромісна поведінка.

Ще однією причиною конфліктних форм поведінки може бути стійке прагнення до визнання та поваги оточуючих, прагнення посідати більш престижне і впливовіше місце в групі. Така людина вважає себе головною у всьому, зазвичай не рахується з іншими. М. Н. Корнев поділяє конфлікти на «реалістичні» і «нереалістичні». Перші вказують на існування проблемної ситуації, яка вимагає ефективного вирішення, а також яка вимагає від людини ефективних пошуків та шляхів її вирішення. «Нереалістичні» конфлікти зумовлені впливом внутрішнього особистісного стану людини, який переноситься на міжособистісні стосунки. Це своєрідна проекція на іншу людину особистісних небажаних якостей [3].

Ряд психологів стверджує, що конфлікт є позитивним явищем, тому що він:

- допомагає виявити проблему й різні точки зору на неї, знайти різні підходи до усунення проблем;
- сприяє підвищенню ефективності діяльності;

– іноді може згуртувати колектив проти зовнішнього тиску.

Прихильники іншої точки зору стверджують, що конфлікт є негативним явищем, тому що він:

– веде до погіршення соціально-психологічного клімату в колективі;

– підвищує нервовість людей, призводить до стресів;

– відволікає увагу багатьох людей від виконання безпосередніх службових обов'язків.

Праві й ті й інші, тому що конфлікт – це надзвичайно складне й суперечливе соціально-психологічне явище, до глибинних причин виникнення й розвитку якого вчені ще тільки приступають. При всіх плюсах і мінусах конфліктів вони є неминучими і, більше того, – найчастіше необхідними. Іноді конфлікт є єдино вірним способом розв'язання складної проблеми. Кожна людина у своєму житті неодноразово зіштовхується з таким соціальним феноменом, яким є конфлікт.

Отже, конфлікт ми можемо розглядати як процес крайнього загострення суперечностей та боротьби двох чи більше сторін соціальної взаємодії, який супроводжується негативними емоціями. Це відкрите або приховане протистояння цих сторін внаслідок відстоювання ними взаємовиключних інтересів, цілей, позицій, суджень чи поглядів. При цьому кожна з конфліктуючих сторін вважає себе правою і рішуче вступає в боротьбу за свої інтереси. Конфлікти виникають через протилежність інтересів і соціальних установок людей, вони потребують обов'язкового розв'язання, оскільки без цього неможливе нормальне функціонування соціальної групи, колективу.

Викладені вище визначення не суперечать, а доповнюють одне одне, розкриваючи різні сторони, рівні й умови функціонування конфліктів [4].

Проблема конфліктності емпірично досліджувалась на базі Ужгородського ліцею «Лідер». У дослідженні взяли участь учні 8–9 класів. Загальна кількість осіб у вибірці становить 43 учні.

Відповідно до мети дослідження та врахувавши особливості даної вибірки підібрано методики спрямовані на діагностику креативності та конфліктності особистості:

За методикою діагностики стратегій розв'язання конфліктних ситуацій (Д.Джонсон і Ф.Джонсон) виявлено, що уникнення при розв'язанні конфліктної ситуації на високому рівні виражене в учнів загальною кількістю у сім осіб. Це складає 16% від загальної кількості досліджуваних.

Примус при розв'язанні конфліктної ситуації на високому рівні виражений в учнів загальною кількістю у шість осіб. Це складає 14% від загальної кількості досліджуваних.

Поступливість при розв'язанні конфліктної ситуації на високому рівні виражена в учнів загальною кількістю у сім осіб. Це складає 16% від загальної кількості досліджуваних.

Компроміс при розв'язанні конфліктної ситуації на високому рівні виражений в учнів загальною кількістю в одинадцять осіб. Це складає 26% від загальної кількості досліджуваних.

Співробітництво при розв'язанні конфліктної ситуації на високому рівні виражене в учнів загальною кількістю у вісімнадцять осіб. Це складає 42% від загальної кількості досліджуваних.

Узагальнено кількісні результати досліджуваних за даною методикою та розміщено у додатку Е.

Учні даної вибірки рідко схильні уникати конфліктних ситуацій або поступатись, так як для них не характерно відмовлятися від власних цілей. Але при тому вони не вдаються до примусу, їх турбують також потреби інших людей.

Узагальнені результати діагностики за даною методикою у % наочно представлено на рисунку 1.

За методикою оцінки способів реагування у конфліктах (К.Томас) виявлено, що уникнення при

Рис. 1. Узагальнені результати за методикою діагностики стратегій розв'язання конфліктних ситуацій (Д. Джонсон і Ф.Джонсон) у %

розв'язанні конфліктної ситуації на високому рівні виражено в учнів загальною кількістю у сім осіб. Це складає 16% від загальної кількості досліджуваних.

Суперництво (конкуренція) при розв'язанні конфліктної ситуації на високому рівні виражено в учнів загальною кількістю у п'ять осіб. Це складає 12% від загальної кількості досліджуваних.

Пристосування при розв'язанні конфліктної ситуації на високому рівні виражено в учнів загальною кількістю у сім осіб. Це складає 16% від загальної кількості досліджуваних.

Компроміс при розв'язанні конфліктної ситуації на високому рівні виражений в учнів загальною кількістю у дванадцять осіб. Це складає 28% від загальної кількості досліджуваних.

Співпраця при розв'язанні конфліктної ситуації на високому рівні виражена в учнів загальною кількістю у дев'ятнадцять осіб. Це складає 44% від загальної кількості досліджуваних.

Рідко досліджувані у конфліктні намагаються задовольняти власні інтереси за рахунок інших. Також для них не властиво відмовлятися від власних інтересів або жертвувати ними. У певних ситуаціях вони можуть погодитись на компромісні рішення.

Узагальнені результати діагностики за даною методикою у % наочно представлено на рисунку 2.

Рис. 2. Узагальнені результати за методикою оцінки способів реагування у конфліктах (К.Томас) у %

Висновки. Конфлікт є процесом крайнього загострення суперечностей, але водночас він є необхідним інструментом розвитку соціальної системи. Досліджувані підлітки демонструють налаштованість на конструктивні дії та пошук альтернативних рішень. Перспективи подальших розвідок полягають у вивченні впливу креативності на вибір конструктивних стратегій у конфліктах.

Отже, конфлікт ми можемо розглядати як процес крайнього загострення суперечностей та боротьби двох чи більше сторін соціальної взаємодії, який супроводжується негативними емоціями. Це відкрите або приховане протистояння цих сторін внаслідок відстоювання ними взаємовиключних інтересів, цілей, позицій, суджень чи поглядів. При цьому кожна з конфліктуючих сторін вважає себе правою і рішуче вступає в боротьбу за свої інтереси. Конфлікти виникають через протилежність інтересів і соціальних установок людей, вони потребують обов'язкового розв'язання, оскільки без цього неможливе нормальне функціонування соціальної групи, колективу.

За методикою діагностики стратегій розв'язання конфліктних ситуацій (Д.Джонсон і Ф.Джонсон)

ми з'ясували, що найбільш виражений у більшості учнів спосіб вирішення конфліктних ситуацій, який спрямований на співробітництво. Рідко досліджувані при розв'язанні конфліктної ситуації обирають уникнення, примус чи поступливість. Дані результати діагностики дозволяють зробити висновки, що досліджувані, вирішуючи конфліктну ситуацію, намагаються знайти таке рішення, яке максимально задовольнить усіх учасників конфлікту. На перше місце при вирішенні проблеми вони ставлять позитивні взаємини, тому не проявляють деструктивних дій у конфліктах. Для них у пріоритеті є конструктивні способи подолання проблем

За методикою оцінки способів реагування у конфліктах (К.Томас) ми з'ясували, що найбільш виражений у більшості учнів спосіб вирішення конфліктних ситуацій, який спрямований на співпрацю. Рідше досліджувані при розв'язанні конфліктної ситуації обирають уникнення, суперництво чи пристосування. Дані результати діагностики дозволяють зробити висновки, що учні, при вирішенні конфліктної ситуації налаштовані на конструктивні дії. Вони намагаються знайти різні альтернативні рішення щоб максимально врахувати інтереси конфліктую-

чих сторін. Для них є важливі як власні інтереси, так і наявна повага до точки хору партнера.

Конфлікти виникають за будь-яких життєвих обставин і супроводжують нас протягом життя. Конфлікти відіграють суттєву роль у суспільному житті. Вони є важливим джерелом розвитку як окремої особистості, посідаючи одне з визначальних місць серед типів міжособистісної взаємодії, так і соціальної

системи в цілому. Конфлікт може мати як негативне значення, деструктивно впливати на взаємини, так і позитивне значення. Конфлікт необхідно розглядати як простір можливостей для формування нових культурних зразків взаємодії між сторонами, що конфліктують, які допомагають усвідомити неприйнятності протиріччя та виробити норми, які дають змогу «приземлити» стихію конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бігунов Д. О. Багатоаспектність психологічного поняття «конфліктність особистості». Теорія і практика сучасної психології. 2018. № 4. С. 129–132.
2. Дуткевич Т. В. Психологічний зміст поняття конфліктності. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. 2013. Випуск 20. С. 192–200.
3. Корнев М. Н. Конфлікт як засіб регуляції міжособистісних відносин. Природа, феноменологія та динаміка конфліктів у сучасному світі. Ч. 2. Чернівці, 1993. С. 158–159.
4. Психологія конфлікту: Навчально-методичний посібник для підготовки магістрів усіх форм навчання / В. Я. Галаган та ін. К.: ДЕТУТ, 2008.
5. Резнікова О. А., Солодка О. В. Психологічні особливості поведінки підлітків у конфліктних ситуаціях. Теорія і практика сучасної психології. 2018. № 2. С. 168–172.
6. Чала О. А. Сутність та детермінанти деструктивної конфліктної особистості. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. 2009. № 26. С. 400.

Дата першого надходження статті до видання: 15.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026